

სწავლის უნახის დაქვეითება

ზოგადი ასპექტები

LEARNING DISABILITY

General Considerations

შესავალი

განათლების სისტემის რეფორმის ფონზე ბოლო წლებში სპეციალისტებისა და საზოგადოების ყურადღების ცენტრში მოექცა ინკლუზიური განათლება, რაც სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ბავშვების ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებებში ჩართვას და ჩვეულებრივი განვითარების ბავშვებთან ერთობლივ სწავლებას გულისხმობს. თავდაპირველად, მთავარი აქცენტი გაკეთდა შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვებზე, რამდენადაც მრავალი წლის მანძილზე ისინი პრაქტიკულად იზოლირებული იყვნენ თანატოლებისაგან. დღეისათვის შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვები რამოდენიმე საპილოტე სკოლაში რეალურად არიან ჩართული სასკოლო ცხოვრებაში.

ინკლუზიური განათლების არსის უფრო ფართე გაგება გულისხმობს სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე ყველა ბავშვის (სოციალურად დაუცველი, თბილისი, “ქუჩის”, რელიგიური, კულტურული ნიშნით განსხვავებული ბავშვები) ჩართვას სასწავლო პროცესში. სპეციალური საგანმანათლებლო საჭიროების მქონე მოსწავლეთა ჯგუფს განეკუთვნებიან აგრეთვე სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეები. ხშირად, ნათლავენ რა “ზარმაც”, “უზრდელ” ბავშვებად, პედაგოგები არ ფლობენ ინფორმაციას, რომ ამ კატეგორიის ბავშვების მიმართ სპეციალური მიდგომა და განსაკუთრებული სასწავლო სტრატეგიების გამოყენება ჭირდებათ.

წარმოდგენილი ბროშურა მიზნად ისახავს ზოგადსაგანმანათლებლო დაწესებულებების პედაგოგებსა და საზოგადოებას მიაწოდოს ინფორმაცია სწავლის უნარის დაქვეითებაზე, მის არსსა და ზოგად ასპექტებზე.

რა არის სწავლის უნარის დაქვეითება?

სწავლის უნარის დაქვეითება არის ნევროლოგიური სახის შეზღუდვა, რომელიც მოქმედებს ადამიანის ტვინის შესაძლებლობაზე აღიქვას, გაიაზროს, დაიმახსოვროს და გადაცეს ინფორმაცია. იგი არ ატარებს ერთსახად შეზღუდვის ხასიათს და შეიძლება განმარტებული იქნას როგორც ჩავარდნა პიროვნების ინტელექტსა და მის ასაკობრივ კატეგორიაში მიღწეულ უნარ-ჩვევებს შორის.

რა უნდა ვიცოდეთ სწავლის უნარის დაქვეითებაზე?

- სწავლის უნარის დაქვეითება რეალობაა. შესაძლოა ადამიანს, რომელსაც არა აქვს მთავარი სენსორული დარღვევები (როგორცაა მხედველობა და სმენა) და აქვს საშუალო ან საშუალოზე მეტი ინტელექტი, უჭირდეს სწავლა და თავისი ასაკისათვის შესაბამისი ყოველდღიური აქტივობების შესრულება.
- სწავლის უნარის დაქვეითება არ არის გონებრივი ჩამორჩენა, აუტიზმი, სმენის სრული დაკარგვა, უსინათლობა, ქცევითი დარღვევები ან სიზარმაცე. სწავლის უნარის დაქვეითება არ არის გამოწვეული ეკონომიკური პრობლემებით, მას არ განაპირობებს გარემო და კულტურული ფაქტორები.
- სწავლის პროცესის ყველა პრობლემა არ უკავშირდება სწავლის უნარის დაქვეითებას. ბევრ ბავშვში ამა თუ იმ უნარ-ჩვევის გამომუშავება ხდება ნელ-ნელა, რამდენადაც ისინი განვითარების ტემპით ბუნებრივად განსხვავდებიან. ზოგჯერ საქმე გვაქვს არა სწავლის უნარის დაქვეითებასთან, არამედ მხოლოდ მოგვიანებით მომწიფებასთან.
- სწავლის უნარის დაქვეითებამ შეიძლება გავლენა იქონიოს სწავლისა და ფუნქციონირების პროცესზე. იგი შეიძლება წარმოჩინდეს სხვა დარღვევებთან ერთად (ყურადღების დეფიციტისა და ჰიპერაქტიურობის სინდრომი, ინფორმაციის აღქმის დარღვევები.)

- არავისთვის არ არის ცნობილი წამალი ან საშუალება, რომელიც სწავლის უნარის დაქვეითებას კურნავს, თუმცა ამ მოვლენის შემსუბუქება შეიძლება შესაბამისი სასწავლო სტრატეგიების გამოყენებით და სასწავლო გარემოს მოდიფიცირებით

რა იწვევს სწავლის უნარის დაქვეითებას?

ექსპერტები ვერ იძლევიან ზუსტ პასუხს, თუ რა იწვევს სწავლის უნარის დაქვეითებას. ეს შეიძლება იყოს:

- **მემკვიდრეობითი** – ხშირად სწავლის უნარის დაქვეითებას ოჯახური ისტორია აქვს. სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეების მშობლებს ან ოჯახის სხვა წევრებს ხშირად თავადაც აქვთ ანალოგიური პრობლემა;
- **პრობლემები მუცლადყოფნისა და მშობიარობისას** – პრობლემები შეიძლება გამოწვეული იყოს მუცლადყოფნის ან მშობიარობის პროცესის გართულებით, ასევე ნარკოტიკებისა და ალკოჰოლის მიღებით ფეხმძიმობის პერიოდში, ჟანგბადის ნაკლებობით, ადრეული ან დაგვიანებული მშობიარობით;
- **დაბადების შემდგომი ტრავმები** - თავის ტრავმები, კვების ნაკლებობა და ტოქსიკურ ნივთიერებებთან კონტაქტი.

როგორ ხდება სწავლის უნარის დაქვეითების პირველადი გამოვლენა?

აკადემიური სიმპტომები - ჯგუფურ ტესტებში კითხვისა და წერის პროცესში ვლინდება დაბალი შედეგები, ძნელდება დავალების შესრულების თანმიმდევრული საფეხურების დაცვა და სამუშაოს დასრულება.

შემეცნებითი სიმპტომები – სირთულეები ზომის, ფორმის, ფერის და დროის აღქმაში, სხეულის ფორმის დამახინჯებული აღქმა, სუსტი ორგანიზაციული უნარ-ჩვევები, სირთულე აბსტრაქტულ აზროვნებასა და პრობლემების გადაჭრაში.

ფიზიკური სიმპტომები – ზოგადი მოუქნელობა, სუსტი ვიზუალურ-მოტორული კოორდინაცია, ჰიპერაქტიურობა, ზედმეტი ალგზნებადობა, ყურადღების კონცენტრაციის ნაკლებობა.

ქცევითი/სოციალური სიმპტომები - იმპულსური ქცევა, გაუაზრებელი მოქმედება, მიდრეკილება ფრუსტრაციისადმი, მოუსვენრობა ძილის დროს, ზედმეტი ალგზნებულობა ჯგუფური თამაშის დროს, გრძნობების არასწორი, ხშირად გადაჭარბებული გამოვლენა, ცუდი კონტაქტი თანატოლებთან, სიტუაციისათვის შეუფერებელი საქციელი, ზედმეტი მიმდობლობა, ხასიათის რადიკალური ცვლებადობა, სირთულეები გარემოსთან შეგუებასა და გადაწყვეტილების მიღებაში.

ფრუსტრაცია, უფოთვა, დაკაბულობა

სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეთა უმრავლესობისათვის დამახასიათებელი განცდები, როდესაც მასწავლებელი:

- სარკასტულია, რაც კლასში იწვევს სიცილს და მსხვერპლის მდგომარეობაში აყენებს სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეს;
- იმდენად სწრაფად წარმართავს კითხვა-პასუხის პროცესს, რომ სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეს არა თუ უქრება მოხალისეობის სურვილი, არამედ ვერ პასუხობს მისთვის დასმულ შეკითხვასაც;
- აშინებს სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეს და მოითხოვს, რომ საუბრის დროს მან თვალბეჭდით უყუროს მასწავლებელს.

სირთულეები მეტყველების დარღვევაში

სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე ბავშვის მეტყველების სისწრაფეში არსებული სირთულეების დაძლევა მასწავლებლისაგან მოითხოვს:

- შედარებით დაბალი ტემპით ჩაატაროს საკლასო დისკუსიები, განსაკუთრებით კითხვა-პასუხი (მაგ. ჩამოთვალეთ 5 ქვეყანა, რომელსაც სწავლობთ. შემდეგ დაწერეთ ეს დასახელებები დაფაზე, რაც საშუალებას მისცემს სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეს აღიქვას კითხვა. შემდეგ პირველი კითხვა დაუსვით სწორედ მას. მაშინ, როდესაც ყველა სხვა მოსწავლე ფიქრობს ხუთივე დასახელებაზე, შეიძლება სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე ბავშვმა დაასახელოს მხოლოდ ერთი. **მაშინ, როდესაც სხვა მოსწავლეები უკვე პასუხზე ფიქრობენ, სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე ბავშვი ჯერ კიდევ კითხვას გააზრების პროცესშია**);
- სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე ბავშვი დაიცვას მოულოდნელობისაგან, შეუქმნას წინასწარი მზაობა პასუხის გასაცემად. (მაგ. სხვა მოსწავლეების დაუსწრებლად შეუთანხმდეს მას, რომ კითხვას დაუსვამს მხოლოდ მაშინ, როდესაც დადგება მისი მერხის წინ).

რისკი

ზოგჯერ საკლასო ოთახში არსებული დაბაბული სიტუაციები იწვევს სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლის აქტივობის შეფერხებას, რაც თავის მხრივ იწვევს:

- საკლასო დისკუსიებში მონაწილეობისაგან თავის არიდებას, რაც მცდარი პასუხის გაცემის შიშით არის გამოწვეული;
- სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე ბავშვები იმ ზრდასრულ პიროვნებებზე ყალიბდებიან, რომელთაც უჭირთ ცვლილებების მიღება.

მხედველობითი აღქმა

სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეებში ვიზუალური აღქმის პრობლემები ართულებს მათ მიერ დანახულის დაუყოვნებლივ შეძენებას (ისინი შესაძლოა ხედავდნენ, მაგრამ ვერ აღიქვამდნენ). პრობლემა მწვავედება, თუ მასწავლებელი:

- უფრო დაჟინებით მოითხოვს მოსწავლისაგან გაიგოს ის, რისი აღქმაც მას უძნელდება;

- ცდილობს “მოისყიდოს” მოსწავლე მისთვის ნაკლები საშინაო დავალების ან ვადამდე ადრე დასვენების უფლების მიცემით (მოტივაცია არ შევლის იმას, რისი გაკეთებაც ჩვენ არ შეგვიძლია);
- ცდილობს შეაშინოს მოსწავლე მისთვის დასვენების უფლების წართმევით;
- ადანაშაულებს სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე ბავშვს, რომ ის საკმარისად არ ცდილობს.

კითხვის დაუფლება

სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეებს ხშირად აქვთ პრობლემები კითხვის დაუფლებაში მაშინაც კი, როდესაც ისინი წინადადებაში ცნობენ ყველა ასოს. მათ შესაძლოა ქონდეთ დისლექსია, ან არ გააჩნდეთ ის საფუძველი, რასაც წაკითხულის გაგება მოითხოვს.

ვიზუალურ-მოტორული კოორდინაცია

- სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეებს წერის პროცესში ბევრ პრობლემას უქმნის ვიზუალურ-მოტორული კოორდინაციის სირთულეები.

ზეპირმეტყველება

- დამახსოვრებული ლინგვისტური ინფორმაციის გადმოცემის სირთულეს დისნომია ეწოდება.
ასეთი პრობლემის არსებობის დროს მასწავლებელს შეუძლია დაეხმაროს მოსწავლეს პასუხისთვის დამატებითი დროის მიცემით, შინაარსიდან გამომდინარე კონკრეტული კითხვების დასმით.

კითხვა და დეკოდირება

- სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეები ხშირად დისლექსიურები არიან, მათ არ შეუძლიათ ინფორმაციის ისევე სწრაფად დეკოდირება, როგორც ამას სხვები ახერხებენ.

აუდიო და ვიზუალური შესაძლებლობები

- სწავლის უნარის დაქვეითების მქონე მოსწავლეს ინფორმაციის აღქმისათვის ხშირად ესაჭიროება მისი მოსმენა. ბევრი მათგანისათვის განსაკუთრებული სარგებლობა მოაქვს აუდიო ფირზე ჩაწერილ ტექსტებს.

სამართლიანობა

- მასწავლებლებმა უნდა გადახედონ ცნებას “სამართლიანი”. *“სამართლიანი” არ ნიშნავს, რომ ყველა ბავშვს ერთნაირად უნდა ექცეოდნენ, მაგრამ ყველა ბავშვმა უნდა მიიღოს ის, რაც მას ესაჭიროება.*

რა უნდა გავაკეთოთ მოსწავლის დასახმარებლად?

გასალის წარღვევის მოდიფიცირება:

- დაყავით დავალება სეგმენტებად ან მცირე დავალებებად;
- ნაწყვეტის სწავლებამდე მთავარ კონცეფციებთან დაკავშირებით მიაწოდეთ კონკრეტული მაგალითები;
- გაკვეთილის დაწყებამდე მიაწოდეთ მისი მიმოხილვა; (სასურველია ვიზუალური, სქემატური სახით)

- ინსტრუქტირების პროცესში მონიტორინგი გაუწიეთ მოსწავლის მიერ მეტყველების დაუფლებას;
- ახალი მასალის წარდგენამდე გააკეთეთ წინა გაკვეთილის შედეგობრივი მიმოხილვა, რაც მოსწავლეს დაეხმარება წინა გაკვეთილზე მიღებული ცოდნის განმტკიცებაში;
- ხაზგასმით გამოყავით ტექსტში სასწავლად მნიშვნელოვანი ელემენტები;
- მონიტორინგი გაუწიეთ მასალის გადმოცემის ხარისხს;
- მასალის დაუფლებისას მოითხოვეთ ვერბალური პასუხები;
- ხშირ-ხშირად შეახსენეთ საშინაო დავალება;
- საშინაო დავალების შესასრულებლად მიეცით მკაფიო, გამოკვეთილი მიმართულება და კონკრეტული მაგალითები;
- მიეცით მოსწავლეს მისთვის დასაძლევ მასალა;
- დართეთ ტესტის ზეპირად ჩაბარების უფლება;
- შეამოწმეთ საშინაო დავალების შესრულების აკურატულობა.

გარემოს მოდიფიცირება:

- მოსწავლე დასვით ისეთ ადგილას, სადაც ნაკლებად არის ყურადღების გაფანტვის გარეშე მიზეზები, მაგ. აუდიო და ვიზუალური გამღიზიანებლები;
- შეარჩიეთ მისთვის საუკეთესო ადგილი ან უფლება მიეცით მოსწავლეს თავად შეარჩიოს ადგილი;
- მოსწავლის სამუშაო ფართობი გაათავისუფლეთ არასაჭირო ნივთებისაგან;
- მონიტორინგი გაუწიეთ სტუდენტის მიერ დავალების შესრულებას;
- მიეცით მოსწავლეს მოძრაობის საშუალება.

დროის მოდიფიცირების მოთხოვნები:

- გაზარდეთ დავალების შესასრულებლად გამოყოფილი დროის ინტერვალი;
- შეამცირეთ შესასრულებელი სამუშაოს ან ტესტის მოცულობა;
- გასაზღვრეთ საშინაო დავალებების პრიორიტეტულობა და შესრულების ეტაპები;
- შეანაცვლეთ მუშაობისა და შესვენებების ინტერვალები, ან შეცვალეთ დავალება;
- სისტემატიურად შეასრულეთ სპეციფიკური რუტინული აქტივობები;
- შეანაცვლეთ აქტიური და მშვიდი სახის დავალებები;
- დააწესეთ ლიმიტირებული დრო კონკრეტული დავალებების შესასრულებლად.

მასალების მოდიფიცირება:

ვიზუალურ მოტორული ინტეგრაცია და წერილობით გამოხატვის პრობლემები

- ნუ მიაქცევთ ყურადღებას მართლწერის შეცდომებს;
- მოსწავლეს დართეთ ნება გამოიყენოს ბეჭდური ან გადაბმული ასოები;
- აკურატულობის მისაღწევად დასახეთ რეალისტური და ორმხრივად შეთანხმებული მოლოდინები;
- ნება მიეცით მოსწავლეს დაბეჭდოს, ფირზე ჩაწეროს ან წერის ნაცვლად ზეპირად ჩაგაბაროთ გამოცდა;
- ზედმეტად ნუ გააკეთებთ აქცენტს დავალების სწრაფ და აკურატულ შესრულებაზე;
- რთული წინადადებების ნაცვლად, მიიღეთ მოკლე პასუხი მთავარი სიტყვების გამოყენებით.

მასალების მოდიფიცირება:

ვიზუალური აღქმის პრობლემები

- გამოყავით სასწავლად აუცილებელი ინფორმაცია;
- მიაწოდეთ მკაფიო და კარგად ჩამოყალიბებული სავარჯიშოების ფურცელი;
- დაუბრუნდით ვიზუალურ დავალებას და დარწმუნდით, რომ მოსწავლეებმა თავიდანვე კარგად გაიგეს დავალების ყველა დეტალი;
- შეეცადეთ მოსწავლეს არ დაჭირდეს დავალების დაფიდან გადაწერა;
- მოსწავლეებს მიეცით საშუალება დავალების შესრულების დაწყებამდე სიტყვიერად გადმოგცენ მისი შესრულების ინსტრუქციები;
- ეცადეთ არ გამოიყენოთ გადატვირთული, უწესრიგოდ შედგენილი სავარჯიშოების ფურცელი, (დავალების მცირე ბლოკებად დაყოფა, სამუშაო ფურცლის დაყოფა სექციებად, აკინძული ფურცლები, ფერადი კოდირება ან ხაზგასმა).

მასალების მოდიფიცირება:

მეტყველების აღქმის პრობლემები

- ვერბალურის ნაცვლად გამოიყენეთ წერილობითი დირექტივები;
- შეანელეთ მასალის წარდგინების სისწრაფე;
- გააკეთეთ მოკლე, საკითხთან პირდაპირ დაკავშირებული განახცადები;
- ეცადეთ არ გამოიყენოთ აბსტრაქტული ენა, მეტაფორები, იდიომები და სიტყვათა თამაში;
- შეეცადეთ მოსწავლესთან დაამყაროთ უკუკავშირი, რათა შეამოწმოთ მათ მიერ მიწოდებული ინფორმაციის აღქმა;
- გაკვეთილის დაწყებამდე მოსწავლეს გააცანით ახალი სიტყვები და ლექსიკონი, რომელსაც იყენებთ;
- ეცადეთ შეამციროთ გარეშე ხმები: რადიო, ტელევიზორი, ქუჩიდან შემოსული ხმაური;
- მთავარ საკითხებზე საუბრის დაწყებამდე მიიზიდეთ მოსწავლის ყურადღება;
- შესაძლებლობის შემთხვევაში გამოიყენეთ მანიპულაციური, აქტიური ქმედებები;
- ყოველთვის ეცადეთ ახალი მასალა თვალნათლივ დაუკავშიროთ უკვე ნასწავლ ინფორმაციას;
- დაასახელეთ მოსწავლის სახელი კითხვის დასმამდე.

მასალების მოდიფიცირება:

ორგანიზაციული პრობლემები

- ჩამოაყალიბეთ ყოველდღიური რუტინული აქტივობები;
- ჩამოაყალიბეთ მკაფიო წესები და სისტემატიურად დაიცავით ისინი;
- გამოიყენეთ წახალისების მეთოდი ურთიერთშეთანხმებული პირობის შესრულებისათვის;
- განსაზღვრეთ წერიტი დავალების ჩაბარების დღე;
- გამოყავით სპეციალური ადგილი დასრულებული დავალების ჩასაბარებლად.

ჯგუფებისა და თანატოლების ჩართვა:

- საჭიროების შემთხვევაში გამოიყენეთ კოოპერაციული სასწავლო სტრატეგიები;

- წახალისეთ თანატოლების მიერ სწავლის დაქვეითების მქონე მოსწავლის დახმარება, რომელიც დაფუძნებული იქნება არა უპირატესობის, არამედ თანამშრომლობის პრინციპებზე;
- აირჩიეთ დამხმარე თანატოლი, რომელიც შეამოწმებს მოსწავლის მიერ მიწოდებული მასალის აღქმას;
- აირჩიეთ დამხმარე თანატოლი, რომელიც წაუკითხავს მოსწავლეს მნიშვნელოვან ინსტრუქციებსა და მთავარ ინფორმაციას;
- აირჩიეთ მეურვე თანატოლი, რომელიც ჩაიწერს მოსწავლის მიერ ნაკარნახევ ინფორმაციას.

დახმარება ყურადღების ფოკუსირებაში:

- ეცადეთ შექმნათ სწავლის მოტივაცია და პროცესი დაუკავშიროთ წინა გამოცდილებას;
- დასვით მოსწავლე მასწავლებელთან ახლოს;
- გამოთქვით პირადი პოზიტიური კომენტარი ყოველთვის, როდესაც მოსწავლე გამოხატავს სწავლისადმი ინტერესს;
- ხშირად შეამოწმეთ დავალების შესრულების პროგრესი/დასრულება;
- გამოიყენეთ ფიზიკური სიახლოვე, ხელის მსუბუქი შეხებით დაეხმარეთ მოსწავლეს ყურადღების ფოკუსირებაში.

როგორ დავხმაროთ მოსწავლეს, რომელსაც არ სურს სამუშაოს დაწყება

- მოსწავლეს მიეცით პერსონალური შეტყობინება მუშაობის დაწყებისათვის;
- დავალება დაყავით პატარა ნაწილებად;
- დარწმუნდით, რომ წიგნები და სხვა მასალები გადაშლილია საჭირო გვერდზე;
- შეამოწმეთ რამდენად სწორად გაიგო მოსწავლემ ინსტრუქციები;
- პირველი ხუთი წუთის განმავლობაში ხშირად შეამოწმეთ დავალების შესრულების მიმდინარეობა;
- ყოველი დავალების შესასრულებლად შეარჩიეთ მოსწავლისათვის ოპტიმალური დროის ინტერვალი;
- დიდი, დეტალური დავალების შესრულების დროს მოსწავლე უზრუნველყავით ჩამონათვალის სიით.

მოქმედება არასწორი ქცევის დროს:

- ჩამოაყალიბეთ კლასში მოქცევისა და მოსწავლეთა ქცევაზე რეაგირების მკაფიო და ზუსტი წესები;
- მოქცევის წესები ჩამოაყალიბეთ ვიზუალური სახით და განათავსეთ მოსწავლეების მუდმივი მხედველობის არეში;
- ზუსტად და მუდმივად დაიცავით წესები;
- ეცადეთ თავიდან აიცილოთ კონფლიქტური სიტუაციები;
- უზრუნველყავით მოსწავლეები ალტერნატივით;
- დასახეთ აქტივობები, რომელიც მოძრაობას მოითხოვს;
- ხშირად შეაქეთ მოსწავლე;
- საკლასო ოთახში გამოყავით ადგილი ხანმოკლე შესვენებისათვის;
- გქონდეთ ხშირი ურთიერთობა მშობლებთან;
- გაგებით მოეკიდეთ მოსწავლეს და ყურადღება მიაქციეთ მასში ფრუსტრაციის ნიშნების გამოვლინებას;

- თანატოლების დასწრების გარეშე, პირადად ესაუბრეთ მოსწავლეს მისი არასწორი საქციელის შესახებ.